

Jinoyatda ishtirokchilik shakllari va turlarining kvalifikatsiyasidagi o'rni va ahamiyati

O'ralov Azimjon
Absalom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 327
guruh kursanti

Annotatsiya

Ushbu maqolada jinoyatda ishtirokchilik tushunchasi, uning shakllari va turlari, shuningdek, ularning jinoyat-huquqiy kvalifikatsiyadagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan va o'rganib chiqilgan. Amaliyotda yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ilgari surilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 27 va 28-moddalari asosida jinoyat ishtirokchilarining harakatlari, ularning jinoyat sodir etilishidagi o'zaro aloqalari va javobgarlik darajasi yoritilgan. Jinoyatda ishtirokchilikning bajaruvchi, tashkilotchi, dalolatchi va yordamchi kabi turlarining ajratilishi jinoyatning to'g'ri kvalifikatsiya qilinishi va adolatli jazo belgilanishi uchun muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berilgan. Shuningdek, amaliyotda uchrayotgan muammolar, sud-tergov faoliyatida ishtirokchilikni noto'g'ri baholash hollari va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar bayon qilingan. Maqolada jinoyatchilikning yangi shakllari, xususan, guruh bo'lib yoki uyushgan holda jinoyat sodir etish holatlariga nisbatan ishtirokchilik institutini qo'llashning dolzarbligi ham alohida e'tiborga olingan. Tadqiqot natijalari jinoyat-huquqiy siyosatni takomillashtirish va sud-huquq amaliyotida yanada aniq yondashuvni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

Jinoyatda ishtirokchilik, jinoyat huquqi, kvalifikatsiya, bajaruvchi, tashkilotchi, dalolatchi, yordamchi, jinoyat kodeksi, sud amaliyoti.

Kirish qismi

Jinoyat huquqida jinoyatda ishtirokchilik instituti jinoyatni sodir etishda bir nechta shaxslarning ishtirokini tartibga soladi. Bu institut jinoyatni to'g'ri kvalifikatsiya qilish, har bir ishtirokchining javobgarlik darajasini aniqlash va adolatli jazo tayinlashda muhim ahamiyatga ega. Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatda ishtirokchilik instituti juda muhim o'rin tutadi. Bu institut orqali jinoyatni sodir etishda bir necha shaxslarning roli, ularning o'zaro aloqasi, niyati va javobgarlik darajasi tahlil qilinadi. Chunki jinoyat faqat bitta shaxs tomonidan emas, balki ko'plab shaxslarning faol yoki passiv harakatlari natijasida sodir etilishi mumkin. Shu bois jinoyatda ishtirok etgan har bir shaxsning harakatini alohida baholash, unga nisbatan individual jazo choralarini belgilash jinoyat-huquqiy normalarning asosiy talabi hisoblanadi.

Bundan tashqari, jinoyatda ishtirokchilik jinoyatni oldini olish, jinoyatchilikning guruh shakllari bilan kurashish hamda jinoyatni tashkil etgan shaxslarni aniqlashda ham katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bugungi kunda guruh bo'lib sodir etilayotgan jinoyatlar sonining ko'payishi bu institutni yanada chuqurroq o'rganishni va amaliyotda to'g'ri qo'llashni taqozo etmoqda.

Jinoyatda ishtirokchilik tushunchasi va turlari

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 27-moddasiga ko'ra, ikki yoki undan ortiq shaxsning qasddan jinoyat sodir etishda birgalashib qatnashishi ishtirokchilik deb topiladi.

28-moddada jinoyat ishtirokchilari quyidagicha tasniflanadi:

1. **Bajaruvchi:** Jinoyatni bevosita to'la yoki qisman sodir etgan shaxs.
2. **Tashkilotchi:** Jinoyat sodir etishni tashkil etgan yoki boshqargan shaxs.
3. **Dalolatchi:** Boshqa shaxsni jinoyat sodir etishga undagan yoki uni sodir etishga ko'ndirgani uchun javobgar bo'lgan shaxs.
4. **Yordamchi:** Jinoyat sodir etilishiga yordam bergan, masalan, jinoyat qurolini taqdim etgan yoki jinoyat sodir etilganidan keyin jinoyatchini yashirishga yordam bergan shaxs.

Ishtirokchilik shakllari va ularning kvalifikatsiyadagi o'rni

Ishtirokchilikning shakllari jinoyatni sodir etishdagi ishtirokchilarning o'zaro munosabatlariga bog'liq. Masalan, jinoyatni birgalikda rejalashtirish va sodir etish holatida fitnadoshlik mavjud bo'ladi. Bu holatda har bir ishtirokchining harakati jinoyatning umumiy natijasiga ta'sir qiladi, shuning uchun ularning har biri jinoyatni to'liq sodir etgan deb baholanadi.

Kvalifikatsiyada ishtirokchilik shakllarini aniqlash har bir ishtirokchining aybini to'g'ri belgilash va unga mos jazo tayinlash uchun zarur. Masalan, tashkilotchining roli jinoyatni rejalashtirish va boshqarishda bo'lsa, yordamchi jinoyat sodir etilishiga yordam bergan bo'lishi mumkin. Shuning uchun ularning javobgarlik darajasi va jazosi ham farq qiladi.

Amaliy muammolar va takliflar

Amaliyotda ishtirokchilik turlarini to'g'ri aniqlashda ba'zi muammolar yuzaga keladi:

1. Ishtirokchilarning harakatlarini noto'g'ri baholash.
2. Jinoyat sodir etilishidagi har bir ishtirokchining rolini aniq belgilamaslik.
3. Sud amaliyotida ishtirokchilik turlarini noto'g'ri kvalifikatsiya qilish.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Tergovchilar va sudyalalar uchun ishtirokchilik turlarini aniqlash bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish.
2. Sud amaliyotida ishtirokchilik turlarini to'g'ri kvalifikatsiya qilish uchun maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish.
3. Jinoyat kodeksining 27–28-moddalarini yanada aniqlashtirish va izohlash.

Xulosa

Jinoyatda ishtirokchilik shakllari va turlarining to'g'ri aniqlanishi jinoyatni adolatli baholash va har bir ishtirokchining javobgarlik darajasini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Bu esa jinoyat huquqining asosiy prinsiplari – adolat, qonuniylik va insonparvarlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni

ko'rsatadiki, jinoyatda ishtirokchilik institutini to'g'ri tushunish va amaliyotda to'g'ri qo'llash jinoyatni adolatli baholash, har bir ishtirokchining javobgarlik darajasini aniqlash va unga nisbatan individual yondashuv asosida jazo choralarini belgilash imkonini beradi. Bundan tashqari, ishtirokchilik shakllarining aniqlanishi jinoyatlarning oldini olish strategiyasini ishlab chiqishda muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, jinoyatga dalolatchilik, yordamchilik yoki tashkilotchilik kabi shakllarda qo'shilgan shaxslar ko'pincha jinoyat sodir bo'lishiga zamin yaratadi. Shuning uchun ularga nisbatan aniq va qat'iy huquqiy baho berish jinoyatchilikning oldini olishda samarali vosita bo'la oladi.

Kelajakda ushbu institutni yanada takomillashtirish, zamonaviy jinoyatchilik shakllariga moslashtirish, ayniqsa kiber jinoyatlar va transmilliy jinoyatlarga qarshi kurashda ishtirokchilik institutining roli va huquqiy mexanizmlarini mustahkamlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi.
3. Jinoyat kodeksiga sharh. Mas'ul muharrir: S.S. Saidov. – Toshkent: Adliya vazirligi nashriyoti.
4. Daminov Sh.S. Jinoyatda sheriklik va uning turlari // "Yuridik fanlar axborotnomasi".
5. Normurodov A.T. Jinoyat huquqi: Umumiy qism. – Toshkent: TDYuU nashriyoti.